

KOSSUTH LAJOS HIRLAPÍRÓI MUNKÁSSÁGÁHOZ.

Kossuth Lajos neve a hirlapírás útján lejt közismertté, az *Országgyűlési*, majd *Törvényhatósági Tudósításokkal*. Mivel ez utóbbi lapját a nádor tilalmai ellenére szerkesztette és megküldte a törvényhatóságoknak, 1837 május havában a kormány elfogatta, pörbe fogta s 1839-ben a vizsgálati fogságon felül három évi börtönre ítélte. Kossuth ügye ezzel országossá vált, a törvényhatóságok jó része, az ellenzék mindent elkövetett kiszabadítása érdekében s az 1839/40-iki országgyűlés ki is vívta, hogy 1840 április havában kegyelmet nyert.

Ezen előzmény után bizonyára feltűnést keltő volt, hogy a hirlapírásért fogságot szenvedett Kossuth Lajos alig fél évvel kiszabadulása után Landerer Lajos *Pesti Hirlap*jának szerkesztője lett. Annál inkább volt feltűnő, mert akkor folyamodni kellett a kormányhoz, hogy hirlapot ki lehessen adni. Ez okból mindenféle magyarázatot kerestek és találtak az emberek a *Pesti Hirlap* szerkesztésének magyarázatául. Gr. Majláth János, aki a titkos rendőrséggel érintkezésben állott, feljegyzi pl. az országban keringő hirt, hogy a bécsi rendőrség a magyar udv. kancellária mellőzésével eszközölte ki Landerernek az engedélyt, mert így vélte Kossuthot a kormány céljai számára megnyerni.

Azt, hogy hogyan lett a *Pesti Hirlap* szerkesztője, elmondja maga Kossuth Lajos *Felelet Gróf Széchenyi Istvánnak* (Pest, 1841.) című röpiratában válaszul Széchenyinek a *Kelet népe* című művében kifejezett támadására. Széchenyi ugyanis azt állította művében, hogy az ellenzék az 1839/40-iki országgyűlés után egy nemzeti hirlap kiadását tervezte, hogy organuma legyen s így jött létre a *Pesti Hirlap*.

Kossuth röpiratában (57. l.) helyreigazítja ezt. A *Pesti Hirlap* nem mint az ellenzék organuma született, azzá csak lett. Keletkezése más. Fogságából való kiszabadulása után barátai azt ajánlották neki, keressen a sajtó terén munkateret magának. Ez azonban lehetetlenségnek látszott előtte, nemcsak az előzmények után, hanem különösen a cenzúra nehézségei miatt. Midőn azonban látta, hogy a cenzúra az országgyűlés után határozottan liberálisabb lett, abban a körben, amelyhez tartozott, felmerült egy lap alapításának terve s egy barátja

magára is vállalta az engedély kieszközölését. Ez azonban nem sikerült. Időközben Landerer kieszközölte a maga számára Munkácsy *Sürgöny* című lapja kiadási jogának átruházását s december 28. vagy 29-én felszólította az engedélyezett *Pesti Hírlap* szerkesztésére. Miután kételkedett ennek lehetőségében, Landerer biztosította, hogy a bécsi kormánynak nincs kifogása az ő szerkesztősége ellen, mert «a magyar nemzet hosszas alkotmányos élet után megérett annyira, hogy minden véleménynek a méltányosság, törvényesség és illendőség határai közt (mire felügyelni a censura kötelessége) szabad kifejezés engedtessek.» Mint kiadónak kötelessége a fennálló szabályokat megtartani, a lap «belső oeconomiájá»-nak kezelésébe senki sem avatkozik s a név ellen a kormánynak kifogása nem lehet. Ezek után Kossuth megvizsgálta a lap tervét, ezt elfogadhatónak találván, megírta a bevezető cikket: s midőn a censura ezt engedélyezte, megkötötte Landererrel a szerződést.

Kossuth e nyilatkozata teljesen megvilágítja ez ügyben való szerepét. A *Pesti Hírlap*nak keletkezéséről, illetőleg Landerernek eljárásáról azonban keveset tudunk meg. Róla ez ügyben két fontos forrás nyilatkozik. Az egyik Wirkner Lajos, a magyar kancellária titkára és előadója, aki 1879-ben megjelent *Élményeimben* (123. l.) tárgyalja a *Pesti Hírlap* keletkezését. Szerinte mindenkinek föltűnt, hogy az akkori viszonyok között mint volt lehetséges, hogy Kossuthot a történetek után a *Pesti Hírlap* szerkesztéséhez bocsátották. Véleménye szerint úgy volt ez lehetséges, hogy a lap tulajdonosa, Landerer, Sedlnitzky rendőrminiszternek «kiváló kegyence» volt, s ő oly szerkesztőt keresett, aki az előfizetők számát szaporítva a lap jövedelmét és hasznát gyarapítja, s ezt Kossuthban vélte feltalálni; a magyar kormány politikája pedig kedvezett neki e tervének keresztülvételében, mert ez viszont arra törekedett, hogy az országban panaszra ne adjon okot, s épen ezért szemet hunyt a dolog fölött.

Még fontosabb a másik forrás: idősb Szógyény-Marich László emlékirata, amely 1903-ban jelent meg s amely részletesebb, Wirknert kiegészítő és elhallgatásait felfedő magyarázatot ad a *Pesti Hírlap* keletkezéséről. Szógyény ez időben a magyar kancellária azon osztályának volt előadója, amely a hírlapok engedélyezését intézte. Így emlékezik meg emlékiratában a *Pesti Hírlapról* (18—19): «Lényeges részem volt a híres *Pesti Hírlap*nak keletkezésében is. A kancellár ugyanis megkeresett, hogy ez ügyet igyekezzem a kancellárián dűlőre vinni, mert ha a kancellária az engedélyezést megtagadja, az ügyet ő felsége elé kellett volna terjeszteni, ahol az gróf Cziráky miniszter és Somssich államtanácsos indítványára okvetlenül kedvezőtlen elintézés nyer, pedig a kancellár a hírlap engedélyezését nagyhatalúsá

politikai számításnak tartotta s azt mindenáron sürgette. Wirkner Lajos ugyanis azon volt, hogy Landerer Lajos pesti könyvnyomdásznak teljesítendő volna az a kérelme, mely szerint egy már meglévő és jelenleg senkitől nem használt hirlapi privilegium reá ruháztassék. Ez esetben t. i. sikerülne Kossuth Lajost, Luka Sándor közbenjárásával szerkesztőül megnyerni, minek azon előnye volna, hogy Kossuth dolgozatai cenzúra alá kerülvén, tollának veszélyes irányától nem kellene tartani. Landerer a titkos rendőrségnek tagja lévén, ennek tudtával tette meg ebbeli lépését. Lényeges volt tehát, hogy a kancellária a dolog elé ne gördítsen akadályt. Előadói javaslatom következtében a kancellária azon az alapon, hogy nem új privilegiumról van szó, Landerernek a privilegiumot megadta és ő azután lapja szerkesztőjéül Kossuthot nyerte meg.»

Thallóczy Lajos a Szógyény-féle emlékiratok függelékében az államtanácsnak a *Pesti Hírlap* engedélyezésére vonatkozó érdekes adataival egészíti ki Szógyény adatait, Wertheimer Ede pedig Landerernek a rendőrséghez való viszonya homályos voltára mutat reá s a rendőrség adataiból megnevezi, hogy Szentkirályi Móric volt az. akiről híresztelték, hogy az ellenzék szellemében szerkesztendő lapot szeretett volna kiadni.

A fenti források adatai több tekintetben hézagosak, néha ellentmondók, úgy hogy több lényeges körülmény e fontos források mellett nincs tisztázva. Ez buzdított arra, hogy átkutassam a magyar udv. kancelláriának ezen ügyre vonatkozó aktáit.

Ezekből az aktákból a következőket tudjuk meg.

Landerer Lajos pesti nyomdász 1840 nov. elején adta be folyamodványát Munkácsyval együtt egyenesen a magyar kancelláriához s ezt ott nov. 9-én iktatták (15613/1113.). A folyamodványok rövid tartalmát a kancelláriai szám így jegyzi fel: Munkácsy János kéri szabadalmának átruházását Landererre, mert egészségi állapota miatt nem képes a lap kiadására és mert eddig a lapot vesztességgel adta ki s haszna a nyomdai költségek miatt csak olyannak lesz, aki egyúttal nyomdász is.

Landerer pesti nyomdász pedig kéri Munkácsy *Sürgöny* c. lapjának (és mellékleteinek a *Literariai Csarnok*nak és a *Utasítónak*) 1841 jan. 1-étől való átruházását *Pesti Ujság* címen s annak megengedését, hogy *Hivatalos Tudósítók* címe alatt kereskedelmi, csődtömegi s hasonló hirdetéseket egyedüli jogon tehessen közzé a lappal együtt hetenként négyszer.

Magát a kérést a kancellária a 15967. sz. alatt intézte el. Az ügyiratot az előadó tanácsos, Szógyény fogalmazta. Először is előadja Landerer fenti kérését, aki az előfizetők biztosítására kész pesti nyom-

dáját lekötni s aki személyi tulajdonságaira nézve arra hivatkozik, hogy filozófiai és jogi tanulmányait dicséretesen végezte, jártas a kereskedelmi ügyekben, jó életet élt és becsületes honpolgár, azonkívül, hogy az atyja által (ki a *Pressburger Zeitung* szerkesztője volt) követett utat fogja követni ő is, lapjában, kedvezve a legmagasabb céloknak, előmozdítva a polgárok javát.

Ezután kifejti Szógyény, hogy ilyen átruházás ellen az 1839. évi apr. 10-iki határozat értelmében azon feltétel mellett, ha az új szerkesztő a Munkácsy-féle engedélyezett tervet szorosan megtartja, a lapot hetenként kétszer adja ki s a *Hivatalos Tudósításokban* azt közli, amit a Munkácsy-féle *Utasító*, annál kevésbbé lehet ellenvetést tenni, mivel ügylátszik, hogy a Landerer-féle nyomda elegendő biztosítékot nyújt az előfizetők számára. De ha ez nem volna elegendő, Landerer a biztosítékot kötelezvényben is kész megadni. Ami pedig bármely szerkesztőtől megkívánható személyi tulajdonságot illeti, Landerernek Pesten német ujság kiadhatása iránti kérelmének tárgyalásánál hivatalosan megállapított, hogy érzésére és egyéb tulajdonságaira nézve alkalmas arra, hogy politikai lapot is nyugodtan reá lehessen bízni, épen ezért a *Pesti Ujság* és a *Hivatalos Tudósítások* joga reá ruházható.

Ezen előterjesztés értelmében a kancellária 1840. nov. 12-iki kelettel értesítette az engedélyről a helytartótanácsot és felszólította, hogy az előfizetők érdekeinek biztosítására szükséges kötelezvényt szerezzze meg Landerertől és terjeszse fel.

Ez a rendelet december 14-én érkezett meg Budára. A helytartótanács azonnal intézkedett; felszólította a pesti polgármestert a jótállás megszerzésére, értesítette a censurát mihez tartásul.¹ Időközben azonban kitűnt, hogy Munkácsy a lap átruházása ügyében nemcsak

¹ A 15967/1840. kanc. szám megőrizte a helytartótanács erre vonatkozó intézkedését, amely mutatja, hogy eréllyel járt el s hogy az ügy sokáig elhúzódott.

Landerer jótállott vagyonával, de ezt a helytartótanács nem tartotta elegendőnek s utasította a várost, vizsgálja meg, hogy a felajánlott nyomda Landerer tulajdona-e s a biztosításra elegendő-e. Erre a város kapitánya jelentésben beterjesztette Landerernek újabb nyilatkozatát, hogy első nyilatkozata óta szövetkezett Heckenasttal és ez is jótáll vagyonával. Bár más nyomdatulajdonosok a nyomdát 30.000 frtra becsülték s a város bírása ezt elég biztosítéknak vélte, mivel 3800 előfizető fél évenként csak 19.000 frtot fizet. A helytartótanács azonban Heckenast vagyonát a *Pesther Zeitung* számára fogadta el, Landererét nem tartotta elegendőnek s ezért új jótálló bizonyítványt követelt tőle, amelyet, ügylátszik, 1842. folyamán Landerer ho is terjesztett.

Landererrel, hanem Beimel nyomdászszal is tárgyalt, sőt Földvary Gábor is érdekelve volt ez ügyben, mivel 400 frtot kölcsönzött Munkácsynak; épen ezért a helytartótanács kérte a kancelláriát, hogy az ügy tisztázásáig függessze fel az átruházást. Ezenfelül kérdést is intézett a *Hivatalos Tudósítások* ügyében, kérve ez ügyben a részletes megjelölést, mi közölhető ott (40350/1840. helyt. 588.1841. kanc.). Ezen iratára azonban a helytartótanács már csak 1841 február elején (a *Pesti Hírlap* akkor már egy hónapja megjelent) kapta azt a felvilágosítást, hogy Landerernek a Munkácsy-féle programot kell követni. a *Hivatalos Tudósítások*ban pedig azt szabad közölnie. amit azelőtt az *Utasító* adott.

Amint látható, a helytartótanács 1840 december havának közepén értesült arról, hogy a kancellária a Munkácsy-féle lapot Landererre ruházta át. A szerkesztőről a kancellária iratában nincs említés, a lapra (különösen a mellékletre, a *Hivatalos Tudósításokra*) vonatkozó intézkedés homályos. Feltűnést azonban a rendelet, megérkeztek Budán nem keltett. A meglepetés a helytartótanácsra és a nádorra csak december utolsó napjaiban, illetőleg 1841 január 2-án állott be, amidőn a *Pesti Hírlap* Kossuth szerkesztésében tényleg megjelent. Ezt a meglepetést lényegesen fokozta egy időközben, még^a pedig ugyanezen időben, lefolyt esemény.

József nádor ugyanis még 1840 november 24-én (1138. sz. iratában) megküldi Majláth kancellárhoz, Szentkirályi Mórinak, az 1839/40. országgyűlésen Pestmegye volt követének, alábbi folyamodványát, amelyben ez *Értekező* című politikai lap kiadására kér engedélyt.

A folyamodvány így hangzik:

Fenséges Örökös Császári Királyi Fő Herceg Nádor Ispány Úr.
Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanács.
Kegyelmes Uram, Kegyes Uraim!

Alol írott a leg mélyebb alázattal folyamodok Császári Királyi Fő Hercegségedhez és a Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanácshoz: hogy nekem, mint Szerkesztőnek egy hirlap kiadását ezen Czim alatt *Értekező* megengedni kegyesen méltóztassanak.

Terve a lapnak: 1-ör oly kérdések fejtegetése, mellyek Magyar és Erdély Ország belső köz életét tárgyazzák és mellyek a Törvényhozás útján az idők szükségéhez és a Megyék utasításaikból merített tapasztaláshoz képpent elébb utóbb határozat alá kerülendeknek: ilyenek például: az ősiség; — a szabad királyi városok Törvényhozási állása: — az adó, annak felosztása és alapja — a Czéhek és Limitatiók; Büntető Törvényi elvbeli kérdések: — Erdély és Magyar Ország között az úgy nevezett arctior unio: — a katonai

ellátás mostani módjából származható visszaélések: mint előkészítése a megváltásnak; a községek állapotja: s. a. t. Mind ezen kérdések a törvényes előhaladás és kifejtés tekintetéből azon elvre állítva: hogy a törvényen alapuló jogot kárpótlás nélkül elvenni nem lehet. Azonban miután tervem szerint értekezni és a különböző véleményeket kifejtve, az igazat és jót keresni, nem pedig irányt adni szándékszom: semmi árnyéklatu vélemény kifejtésének lapom elzárva nem leend, a mennyire ezen véleménynek nyomtatásban a fennálló szabály rendeletek értelme szerint világot látni lehet.

2-or Helyt foglalnak a Megyék közgyűlésén előforduló tárgyak feletti rövid, és nem annyira a vitatkozásokhoz, mint a tárgy természetéhez szabott s a végzést érdeklő közlemények.

3-or Magyar és Erdély Országáról statisticus adatok, historiai nevezetesebb emlékek és általában úgy nevezett notitiák.

4-er Minden nemű hirdetmények is felvételnek.

5-ör Külországi közlések a világ minden részeiből és tartományai-ból rövid kivonatban, — mi célból leginkább az Augspurgi ugynevezett «Allgemeine Zeitungot» kívánám kútfőként használni.

Az Értekező megjelenék naponként leg alább fél íven, úgy mind azon által: hogy az ívek száma a szükséghez és a tárgyakhoz képest naponként három negyed, vagy egy egész ívre is szaporíttatnék.

Fenséges Császári Királyi Fő Herczeg — Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanács! tagadni nem lehet: hogy a mostani idők szükségei mások, mint a mult idők szükségei valának, és hogy ismét a jövő idők újabb szükségeket fognak tapasztalni: valamint mindenkor a Magyar alkotmány s a Magyar polgári élet a multban is az idők és körülmények szükségeihez képest fejlett ki. — De tagadni nem lehet más részről azt is, hogy az idő szükségeinek homályos és mintegy zavart érzése nem elég: hogy a jövő állapot javítására biztos előlépéseket tehesünk, sőt inkább annak tiszta tudása kívántatik különösen ott, hol a meglevő alapon szükség építeni.

Úgy tartom tehát, hogy nem kell hosszasan ajánlani egy oly hírlapnak hasznos, sőt szükséges voltát, melynek célja éppen az: hogy a Nemzet életében kifejlett szükségek megösmerése és ezen szükségeknek mi módoni betöltése felett értekezzen.

De még inkább kitűnik egy ily lapnak haszna mi nálunk Magyar Országban, hol a haza jövő sorsa törvényhozási uton azon utasításoktól függ leginkább, melyek a Megyékben az Országgyűlési követek számára készülnek, mert mennyivel több Magyar Polgárnak van ezek elkészítésébe befolyásuk: annál általánosabban kell elterjedve lenni a közértelmességnek, ha azt akarjuk: hogy előlépéseink ne sikertelen és szerencsétlen próbák, hanem állandó hasznot ígérő javítások legyenek.

Mindezeknél fogva biztat a remény, hogy Fenséges Fő Hercegséged és a Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanács czélzaton tisztaságáról meggyőzetve kérésemet megtagadni nem fogják. Mellyet is a legmélyebb alázattal ismételve, maradok stb. felegáztatásabb szolgálja Szentkirályi Moritz.

A nádor a kérvényt bizalmasan azért közölte a kancellárral, hogy a kormány szándékáról ez ügyben tájékozódjék. Megemlíti azonkívül, hogy Szentkirályi azzal a kijelentéssel nyujtotta be kérvényét, hogy ha ez a szokásos dicasterialis tárgyaláson olyan akadályra találna, melyből a kérés elutasítására lehetne következtetni, kész kérését minden tárgyalás előtt visszavonni. Majláth Antal kancellár 1840 nov. 29-én (1234. p. sz.) a felség elé terjeszté a kérést. Az előzményeket jelentve, rámutatott arra, hogy a nádor nem nyilatkozik határozottan az engedélyről, csak azt jegyzi meg, hogy ha a kérés a közhasznosság szempontjából engedélyeztetnék, szigorúan a megjelölt határok közt kellene a lapnak maradnia, mert ha a dolgozótársak hatása alatt egyoldalú vagy kormányellenessé válnék: más személyeknek kellene oly politikai lap kiadását engedélyezni, hogy más világitással és helyreigazítással az eszmék ellensúlyoztassanak.

Majláth kancellár szerint Szentkirályi oly politikai hirlapot akar létesíteni, hogy az ellenzék benne elveit a közönség elé vihesse. Sem a kérvényező, sem dolgozótársai, (köztük Kossuth) neve nem szól a jó irány mellett. Épen ezért azt véli, hogy nem szabadna megengedni, hogy oly baj keletkezzék, melynél már eleve felmerül a gond, mint ezt a nádor is kifejezi, hogy később le kell ezeket küzdeni. Tanácsosabb, ha oly lap nem engedélyeztetik, amelyről nincs biztosíték, hogy nem lesz káros. Épen ezért a felség úgy fejezhetné ki idegenkedését, hogy rendkívüli úton nem ad engedélyt, hanem az előirt dicasterialis útra utasítja a kérést, s ha nem vonja vissza a kérvényező, a dicasterialis-tárgyalást meg kell indítani.

A felség elfogadta Majláth előterjesztését s dec. 25-én utasította a kancellárt, hogy ha a rendes tárgyalásra kerülne a kérés, legfelsőbb elhatározásra fel kell terjeszteni.

Időközben, még dec. 8-iki kelettel a felség megküldötte Majláthnak gr. Sedlnitzky rendőrminiszternek (nov. 20-iki) jelentését Szentkirályinak és Kossuthnak lapkiadásra vonatkozó tervéről (1211. sz.). Ezt Sedlnitzky egy besúgónak a következő feljelentéséből tudta meg:

Pesth am 13-ten November 1840.

Das vom Szentkirályi und Kossuth für die Ruhe des Landes ausserst gefährliche Projectt von der Wittve Kolcsar in Pesth das Privilegium für die ungarische politische Zeitschrift „Hazai Tudósí-

tások an sich zu bringen, um selbes im Sinne der Bewegungspartei zu redigiren, um durch möglichst herabgesetzten Preis dieses Blattes dann selbst die gemeine Volksklasse mit in die politischen Interessen zu ziehen, scheint sich in so ferne realisiren zu wollen, als sie durch die Fürsprache des Pesther Comitats-Administrators v. Pronay von S. kk. Hoheit dem E. H. Palatin bereits die Zusage der Unterstützung dieses Unternehmens erhalten haben: nur solle Szentkirályi den Rekurs auf dem gewöhnlichen Wege einreichen.

Szentkirályi wird als eigentlicher Unternehmer an der Spitze stehen, und daher auch den Rekurs bloss unter seinem Namen einreichen: nebst ihm und Kossuth sollen noch 3 Redaktoren mitarbeiten, und als solche Harsányi, Fáy und Professor Stettner, wenn dieser aus Pápa nach Pesth übersetzt wird, so wie auch Graf Stefan Széchenyi gewählt werden. Die Central Redaktoren werden monatlich 60 fr. Cm. bekommen. Szentkirályi, der 6 bis 10,000 fr. Cmze opfern will, steht für alle Auslagen; ihm gehört dafür der ausfallende Gewinn und er besoldet auch noch einen Korrektor, einen Expeditör und zwei Diener. Ausser diesen soll noch eine Anzahl auswärtiger Mitarbeiter aus den marquirtesten Oppositions Männern, wie Deák, Klauzál, Pulszky, Szombathelyi, Dominik Teleky gezogen, und in jedem Comitате ein honorirter Correspondent bestellt werden, so dass die Unkosten des Unternehmens sich jährlich auf beiläufig 26,000 fr. Cm. belaufen dürften, da diese Unternehmung sich auch durch Pracht und Grossartigkeit auszeichnen soll.

Szentkirályi reicht den Rekurs dieser Tage bei der k. Statthalterei ein, und wird auch den Index Curiaë, den Personalen und andere einflussreiche Männer um Untertstützung angehen. Alle die Regierung verhassten Namen, wie Z. B. Kossuth sollen weder in dem Rekurse, noch in den Annoncen genannt werden, damit die Sache besser gelinge, und nur unter dem Artickel, den jeder als Correspondent in die Zeitung giebt, soll immer der Name des Verfassers stehen.

Szentkirályi und Kossuth haben auch schon seit einiger Zeit an Artickeln gearbeitet, die dem Rekurse beigelegt werden sollen. *Kossuth* schrieb über die Repräsentation der Städte in der Gesetzgebung und über die Vertretung des Bauernstandes; *Szentkirályi* über die Aviticität und über die Verzweigungen derselben. Alle diese Artickeln deuten auf Radicalreform hin und sind im Geiste der Opposition, aber sehr gründlich bearbeitet. - Harsányi soll ebenfalls noch einige Artickel liefern, und sollte Szentkirályi im kommenden Frühjahre von den Ständen des Pesther Comitates zum Wizegespann gewählt werden, so will Szentkirályi die Leitung der Redaction diesem Harsányi

übergeben, sich aber als Eigenthümer immer die Hauptaufsicht vorbehalten.

Sollte Graf Stephan Széchenyi die Mitredaction nicht annehmen, so schlieszt sich Nyáry an, so wie auch Bezeregy aus Tolna, der eben hier anwesend ist, dann der Advocat und Ingenieur Sáska, der zugleich Schriftsteller ist.

Die Opposition hegt die Überzeugung dass die Regierung die Bewilligung zu einer Zeitung, in welcher die grössten Lebensfragen als Vorbereitung für die Landtagsverhandlungen besprochen sind, nicht beanständigen werde. Auch sucht Szentkirályi den Statthaltereirath Andrásy zu bearbeiten, damit das Unternehmen bei der Statthalterei um so weniger aufgehoben werde, und so vielleicht schon mit Jänner 1841 ins Leben gebracht werden könnte.

Ezt az iratot a király azzal küldötte meg Majlátnak, hogy ha a Kulcsár-féle szabadalomnak Szentkirályira vagy másra való átruházása a helytartótanácsnál tárgyalás alá kerülne, ezt okvetetlenül fel kell felsőbb jóváhagyásra terjeszteni.

Az irat december végén, körülbelül Szentkirályi fenti kérvényének elintézésével egy időben került a helytartótanácsához.

Mikor a nádor Szentkirályit értesíteni akarta, már megjelent a *Pesti Hirlap* első száma, 1841 január 4-én pedig azzal a nyilatkozattal előzte meg Szentkirályi az intézkedést, hogy mivel Landerer nyomdász a *Pesti Hirlap* kiadására engedélyt nyert, ez már meg is jelent és ugyanazon célt követi, melyet ő is akart, fenti kérésétől eláll.

A kancelláriának a két ügyben való ellentétes eljárása megütököztelt a nádornál. Szentkirályinak nem adnak engedélyt lapra, mert ő és Kossuth veszélyes lehet, a megbízhatatlan Landerer ellenben a helytartótanács megkérdezése nélkül privilégiumot kap lapkiadásra s oda veheti szerkesztőnek Kossuth Lajost.

Rögtön január 4-én tudtára adja röviden a kancellárnak (25. sz.) e két ellentétes eseményt. Másnap, január 5-én hosszabb levélben teszi szavá az ügyet. Kifejezi, hogy Kossuth szerkesztősége sok tekintetben felhívta figyelmét az ügyre s minthogy Landerer engedélyének folyamatára és feltételeire nem emlékszik, mielőtt lépést tenne ez ügyben, a helytartótanács irataihoz fordult, annál inkább, mivel a kancellárnak dec. 27-iki irata szerint, ily hasonló engedély elnyerésére Szentkirályinak nem volt reménye. A helytartótanács irataiból (t. i. az 1840 nov. 12-iki engedélyből) kiderült, hogy Munkácsy szabadalma ugyanoly feltételekkel ruháztatott Landererre, csak hogy ő *Hivatalos Tudósításokat* is mellékelhet, ami által, mivel a cím különböző és bővebb magyarázat nincs a rendeletben, a lap a közönségre nagyobb befolyást szerezhet. Feltűnő Munkácsy rosszhiszemősége, mert a lap

átruházása tekintetében először Beimellel tárgyalta s most mégis Landererre kívánta átruházni. A helytartótanács irataiból kitűnik az is, hogy Landerer 1838-ban német újság kiadásáért folyamodván, a helytartótanács akkor kimutatta, hogy Landerer politikai újság kiadására kívánatos tulajdonságokkal nincs felruházva és ezért kérése nem is teljesíttetett.

Hozzájárul mindezekhez, hogy szerkesztőül Kossuth Lajost jelölte ki s az engedélyből nem tűnik ki, hogy ezt Landerer felsőbb helyen előzetesen bejelentette-e s erre engedélyt kapott-e. Régebbi ily eseteknél (pl. Kulcsárnénál) az volt a gyakorlat, hogy ha a kiadó nem a szerkesztő, a szerkesztőt a helytartótanácsnak előzetesen be kellett jelenteni és a felelősség miatt jóváhagyást kellett nyerni. Maga Landerer is, mikor 1838-ban a német újságot kérvényezte, kijelentette, hogy a szerkesztő nevét tudomásul be fogja jelenteni. Mivel Landerer az engedélyt közvetlenül kapta, a szerkesztőről az engedélyben nincs említés s így a tárgyalás e tekintetben homályos, könnyen származható vitás eltérés miatt kéri, közöljék vele, mi történt ez ügyben, hogy biztosan intézkedhessék. A szerkesztő választása különösen nagy feltűnést keltett, mert a Kossuthról való vélemény e tekintetben még friss, de azért is, mivel az ő lapja még «hivatalos tudósításokat» is fog közölni. Munkácsynak rosszhiszeműsége, a szerkesztő bejelentésének elhanyagolása - ha a bécsi tárgyalások mást nem kívánnak elegendő okot adnak arra, hogy Landerertől az engedély megvonassék. Végül felszólítja a kancellárt, hogy oly esetekben (ez már többször történt), mikor személyes tulajdonságokról van szó s más jogok érintetnek, esetleges meglepetések (mint most is) elkerülése végett, ne a helytartótanács befolyása nélkül történjék intézkedés.

A helytartótanács itthon is erélyesen intézkedett az ügyben. Azonnal felszólította a pesti polgármester útján Landerert, mutassa elő folyamodványát a rávezetett végzéssel. S mivel Landerer kijelentette, hogy értesülvén az engedélyről, azonnal Pestre sietett s folyamodványát Bécsben hagyta. A nádor már január 7-én felkérte a kancellárt (34. sz.), hogy a folyamodványt (ha még nála van) és a végzés másolatát küldje meg.

A kancellártól azonban nem érkezett semmiféle válasz. Erre a nádor február 1-én újra hozzáfordul (125. sz.). Rámutat a körülményre, hogy a Kossuthnak szerkesztővé való választása által keltett feltűnés, ismert iránya és irataival a polgárok lelkére gyakorolt hatása miatt, amelyért el is íteltetett, a lap további megjelenésével mindinkább fokozódik és a lakosság majdnem minden — még érzelmileg különböző — osztályára is kiterjed, úgy hogy véleménye szerint a legutóbbi időben más esemény nem keltett oly feltűnést, mint ez. Mert ha a

lap cenzúra alatt is áll, a censor különösen ügyel is, mégis ha leplezve is, úgy hat a lap, hogy a fejedelemhez és hazához hűekben aggodalom keletkezik. Kossuth gondolkozás- és érzésmódja, esze, ismerete és írásmódja különösen csábító s irányával akadályozza a censort cselekvésében.

Tudomására adja azonkívül, hogy Landerer szelvében híreszteli, hivatkozván reá (t. i. a kancellárra) és hg. Metternichre, hogy Bécsben szerkesztőül Kossuth Lajost jelölte meg és erre az engedélyt megkapta. Ismeretes lévén Landerer könnyelműségéről, nem hiszi ezt azért semmivel értesítés e tekintetben nem érkezett. E híresztelések elhárítása végett kéri azonban, értesítse a dolgok állásáról, mivel Kossuth irányzatában mindjobban előhalad s így könnyen fejlődhetnek oly körülmények, melyek kötelességévé tehetik, hogy esetleg a felsőbb utasítással ellenkező intézkedéseket tegyen.

Mivel a lap már egy hónapja jelenik meg, ez megnehezíti a dolgot, melyet rögtön könnyen lehetett volna orvosolni. Landerer nem elég becsületes eljárása miatt a szabadsalom visszavonásával a szerkesztőséggel való baj is megszűnt volna. Most azonban, mivel cenzúra mellett egy hónap óta szerkesztő, előrelátható, hogy az elmozdítás vagy a lap megszüntetése vagy végül a szigorúbb cenzúra némely törvényhatóságnak újabb alapot fog adni az ellentmondásr. Épen ezért meg kell fontolni, mi helyesebb, a lap megszüntetése, melyre van elég alap, vagy a cenzúra felügyelete alatt a lap elveinek részrehajlatlan férfiak által való megcáfolása, mert ha ez helyes formában történik, van reá remény, hogy a közvélemény a lapot kárhóztatni fogja s ez befolyását elveszíti annál inkább, mivel a szerkesztő támadásaival sok ellenséget szerzett magának.

Végre január 14-iki kelettel (de csak febr. 6-án érkezett meg) a kancellária életjelt adott magáról, de iratában a fent ismertetett felvilágosításokat küldte a lap terve és a *Hivatalos Tudósítások* tárgyában válaszul a decemberi kérdésekre.

A nádor erre rögtön (febr. 8.) válaszol. Utalva előbbi leveleire azon véleményét fejt ki, hogy mivel a lap censurának van alávetve és már hosszabb ideje jelenik meg, nem lehet mást tenni, mint vagy el kell vonni Landerertől család eljárása miatt a kiadás jogát vagy a kormányzat és alkotmány ellenes cikkek elhárításával enyhén censurálni, mert szigorú censura a szerkesztő ismert eszénél és a dolog állása szerint nem lesz hasznos, sőt Kossuthot, ki lapja 11. számában elősorolja a programját gátló körülményeket, tilalomhoz hasonló késlekedésre vezetné, amint ezt Mednyánszkyknak, a cenzúra főnökének jelentése is bizonyítja.

Mindkét eshetőség következményekkel járna: ha Landerertől

elveszik a jogot, sokan úgy magyaráznák, hogy Kossuth ellen szól tulajdonképen s így új panaszokat kovácsolnának a szó- és írásszabadság megsértése tárgyában; a másik esetben viszont Kossuth írói féltelensége miatt keletkeznék a panasz s annak okát a kormányzat kedvezésének, elnézésének tulajdonítanák.

Végre a kancellárnak a nádor jan. 5-iki és febr. 1-ei panaszaira adott (febr. 6-án kelt) válasza (125. sz.) is megérkezett. Ebben először is a Landerer folyamodványára adott végzést közli másolatban. A kérés tárgyalásának módjára nézve pedig megjegyzi, hogy a kancellária Landerer személyi tulajdonait, vagyoni helyzetét ismeri azon időből (!), amikor német újság kiadásának engedélyért folyamodott, amelyet a helytartótanács is mérlegelt. Épen ezért azt vélte, hogy a kért engedélyt most, mivel csak egy meglevő jognak átruházásáról van szó, újabbi mérlegelés nélkül közvetlenül is megadhatja. Egy kiváló közbenjárás súlya is támogatta Landerer kérését.¹ Elősegítette ezt az engedélyt az is, hogy közel volt az új év kezdete s így érzékeny kár nélkül az ügyet halogatni nem lehetett, de segítette a hit abban a biztosítékban, melyet a Munkácsy-féle már kipróbált program a szükséges vigyázattal nyújt, nem kevésbbé az a kedvező körülmény, melyet az előzetes censura az író előforduló félrelépéseiben eszközölhet. Különösen megkéri a nádort, utasítsa a censort, hogy a lapnál a Munkácsy-féle régi engedély legyen szeme előtt és legyen rajta, hogy a lap a jog és helyes elvek ösvényéről ne térjen le.

A nádor a kancellárnak e diplomatikus és óvatos iratára már febr. 11-én válaszolt (165. sz.). Ismét kifejtette febr. 8-iki levelére hivatkozva, hogy Landerer — mint a német újság iránti kérés tárgyalásánál kimutatta — annyira híjával van a politikai újság kiadásához szükséges személyes tulajdonságoknak, hogy Kossuth szerkesztése alatt sem az előírt Munkácsy-féle program, sem a censura a lap korlátok közt való tartására nem elegendő. Landerer ugyanis annyira könnyelmű, hogy nem képes a szerkesztőt korlátozni, de anyagi viszonyai sem rendezettek, ezt mutatja, hogy Heckenasttal társult, amire nincs kiváltsága s a miért több nyomdász felszólalása miatt vizsgálat alatt áll. Kossuth gondolkozásmódja minden cikkének irányában, kifejezéseiben annyira kitűnik, hogy lapját a cenzor a program szerint alig javíthatja ki s vagy vissza kell vetnie vagy nagy részben ki kell törölnie, s így a helyettesítésre szükséges idő hiánya miatt alig szerkeszthető, amint ezt Mednyánszkynek és az

¹ Accessit hic produs conspicua intercessione, quæ petitum Ludovici Landerer succolabat.

illető censornak mellékelt jelentése mutatja. Ugyanezért pontos utasítást kér a cenzor számára.

Erre már gyorsan válaszolt a kancellár (febr. 15. kelettel) s kérte a nádort, hogy addig is, míg a *Pesti Hírlap* ügyében megindult vizsgálat a legfelsőbb helyen elintézését nem nyer, intse a cenzort, örködjék, nehogy a lap a Munkácsy-féle programtól eltérjen.

A nádor azonnal értesítette (216), hogy a cenzort utasította, ne tűrjön semmit, mi a kormány, a törvény vagy közintézmény ellen van intézve; a nádor rámutatott arra is, hogy mivel a lap már 7 hete áll fenn és ellenzéki gondolkozásúak közt is visszatetszést keltett, megfontolandó, hogy ilyenén változás mellett a dolgok megmaradjanak-e továbbra ez állapotban s a további kifejlődésre bizassák-e lap sorsa anélkül, hogy a kormány beleavatkoznék, vagy pedig a kormány egyébként gondoskodjék e tekintetben.

Eközben febr. 16-án királyi leirat érkezett a kancelláriához, utasítván a kancellárt, tegyen jelentést, ki a *Pesti Hírlap* cenzora és jelentse egyúttal, mire volna teljes nyugodtsággal a lap censurálása bizható.

A *Pesti Hírlap* okozta izgalmak ugyanis oly nagyok voltak, hogy a bécsi államtanácsban is szóba kerültek. Bekivánták a magyar kancelláriától az engedélyező okiratot s ebből kiderült, hogy a kancellária nem rendes úton határozott, mert nem kérdezte meg a helytartótanácsot s így önkényesen ruházta Landererre Munkácsy jogát. Mivel azonban ezen már segíteni nem lehetett, az államtanács azt javasolta a felségnek, utasítsa a kancellárt jelentéstételre a lap censurálása ügyében.

A kancellária erre (543) a nádor tudósítása alapján jelentette hogy a lap cenzora Havas József és mellette Czech János kerülhetne szóba, de ha az utóbbi belátásra és egyéb tekintetben jobb is volna az előbbinél, még akkor sem volna helyes, a nádor szerint, a változás, mert a lapnál nem a szavak, hanem a rejtett jelentés a fő. S mivel Havas Pesten lakik, több alkalma van a véleményekről tájékozódni, mint Czechnek, aki Budán lakik, amely körülmény esetleg törölt cikk helyettesítésénél a szükséges idő hiánya miatt arra vezetne, hogy elnézőbb volna, mint Havas. A nádor véleménye szerint a lap megszüntetése és az elnéző censura közt nincs középút, s ha a *Pesti Hírlap* továbbra is megmarad, a cenzornak okvetlenül pontos utasítást kellene adni.

Majd jelenti a kancellár, hogy Munkácsy joga Landererre 1840 novemberében rubáztatott át. A fennálló program semmiben sem változott, ez kifejezést nyert a helytartótanácsához küldött eredeti utasításban és a későbbi iratokban. E körülmény mellett a baj nem a

censurában, hanem a szerkesztő személyében rejlik. Kétségtelen a nehézség, de ha a censor elég belátó és határozott, a baj nem mehet annyira, hogy az előzetes censurát megbénítsa. A lap megszüntetéséről most, véleménye szerint, nem lehet szó, mert az így keletkező feltűnés izgatóbb volna, mint amilyen izgatottságot keltettek az eddigi nem mérsékelten írt cikkek. A legjobb szer a jelen helyzetben a hatékonyan alkalmazott előzetes censura. A censor is maradhat, csak utasítást kellene neki adni, hogy buzgalma és figyelme nagyobb legyen.

Az államtanács e javaslatot pártolta. Az ügy függőben maradt 1844 aug. 7-éig, amikor Kossuth már nem volt a *Pesti Hírlap* szerkesztője. Ekkor meg természetesen, mint a felség határozata is kifejezi: az intézkedés szüksége megszűnt a közben beállt változott viszonyok miatt.

Az adatokat egybevetve a következő eredményt vonhatjuk le:

Kossuth teljesen hüen írja meg a saját magára vonatkozó adatokat. Az a barátja, aki vele szövetségessé s lapengedélyért folyamodott, Szentkirályi Móríc volt. Szentkirályi az engedélyt nem kapta meg.

Landerer az utolsó pillanatban szólította fel Kossuthot a *Pesti Hírlap* szerkesztésére. A lapot eleinte *Pesti Újságnak* nevezte el Landerer s erre az engedélyt 1840 november hava elején kérte. Wirkner járt közbe Majláth kancellárnál és (bizonyára Metternichnél is) a lap engedélyezése ügyében. Landerer 1840 december vége felé eszközölte ki Majláth kancellárnál — s ebben hg. Metternichnek is volt része — a Kossuth szerkesztőségére vonatkozó szóbeli jóváhagyást, úgy hogy a nádort teljesen befejezett tény elé állították.

A nádor a helytartótanács jogai érdekében felszólalt. Az egész ügy az államtanács elé is került, amely azonban a protektorokra való tekintettel simán intézte el az ügyet.

VISZOTA GYULA.